

”אָל נכוון” - איזהו הפירוש הנכון?

תגובה למאמריהם של א' סמט (במגדים ט) ו'י בלאו (במגדים י)

פירושו של הביטוי 'אל נכוון', המופיע פעמיים בספר שמואל (שמו"א, כ"ג, כג; כ"ו, ד) נדון לאחרונה במגדים במאמרו של ר' אלחנן סמט, ובתגובתו של פרופ' יהושע בלאו למאמר זה¹.

לפי עניויות דעתי, הפסוק שמצביע עליו בלאו - "לכו נא הכינו... ושבתם אלי אָל נכוון" (שמו"א, כ"ג, כג), יש בו דווקא ראייה לפירושו של סמט שאין כאן תואר הפועל אלא מושא. בלאו מעיר בצדק (בשם ר"מ זיידל) שניכרת כאן לעין הזיקה שבין 'הכינו' ל'אָל נכוון'. את 'הכינו' הוא מפרש בדין, על-פי ההקשר, כפועל שעניינו קביעה וידיעה מדוקדקת, ומכאן ש'אל נכוון' אף הוא מתפרש כתואר הפועל - 'בידיעה מדויקת': בפסוק הראשון - 'וּשְׁבַתְּם אֵלַי בִּידְעָה מְדוּקָתְךָ', ובשני - 'בֵּא שְׂאוּל בִּידְעָה מְדוּקָתְךָ'.

ואולם, לפי זה קיבלנו פרשה, שבה כמה שימושי לשון יחידאיים ללא סיבה נראית לעין. הקונקורדנציה מלמדת, שהפועל 'להכין' (בבניין הפעיל ובבניין הופעל, בגופים ובזמנים שונים) מצוי במקרא למעלה מ-100 פעמים. חוץ מן המקרה שלנו אינני מוצא ביניהם שום דוגמה בטוחה לשימוש פועל זה (כפועל עומד או כפועל יוצא עם מושא הידיעה כמושא ישיר) במובן 'ידיעה מושלמת או מדויקת'. מקרה יחיד שאפשר למצוא קשר בינו לשימוש זה הוא "ולא יכין לדבר כן" (שופטים, י"ב, ו).

והרי גם 'אָל נכוון' היא צירוף יחידאי (2X), ו'אָל' כפתיחה לתואר הפועל - ספק אם יש לה רע.

לעומת זאת, מוכרת התופעה של השראה לשונית נסתרת, כאשר נושא מרכזי או שם מקום משפיעים על סביבתם, ומכוחם בוחר הכתוב בשימושי לשון חריגים או מלאכותיים הדומים להם באופן חיצוני. והרי זו אחת מן ההבחנות הנחוצות ללומד הרוצה להתעשר גם משיטת הרמז שבין נתיבי הפרד"ס. אדגים זאת בכמה דוגמות:

א. "ולא תתרו אחרי לבבכם" שבפרשת ציצית (במדבר, ט"ו, לט) הוא צירוף שאינו מוכר במקומות אחרים, והוא מושפע מן הפועל המרכזי שבפרשת המרגלים הקודמת לו.
ב. 'הקָבָה' ו'קִבְּתָה' (במדבר, כ"ה, ח) הן מלים שלא קשה להבין אותן לפי ההקשר וההשוואה בתוך העברית ומחוצה לה (ואכמ"ל); אבל הן יחידאיות במקרא ומלאכותיות במקומו, ולא באו לעולם אלא מכוח הפועל 'קבה', העומד במוקד פרשת בלעם הקודמת לפרשה זו (ראה: במדבר, כ"ג, ח, יא, יג, ועוד).

1 א' סמט, יאל נכוון, מגדים ט (תשרי תש"ן), עמ' 41-48; י' בלאו, יעוד על אל נכוון, מגדים י (שבט תש"ן), עמ' 113.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ובשמות מקומות :

- ג. מעשי יעקב במחנים מתוארים תוך שימוש רב במחנה ובמחנות - "מחנה אלהים זה" כדרשת שם ישירה, אבל בצדה "ועתה הייתי לשני מחנות" "אל המחנה האחת... והיה המחנה הנשאר" "מי לך כל המחנה הזה" (בראשית, ל"ב).
- ד. "מקל לבנה לח ולזו וערמון" (בראשית, ל', לז) בסמיכות פרשיות לבית-אל היא לזו (בראשית, כ"ח, יט; ל"ה, ו). 'לזו' כשם עץ אינו משמש במקרא חוץ מכאן.
- ה. ובהשראה עקיפה: "ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אתו" (בראשית, ל"ח, ה). השורש של"ה והשורש כז"ב נרדפים כעדות הכתוב במלכים "אל תכזב בשפחתך" - "לא תשלך אתי" (מלכ"ב, ד', טז, כח). וראה דברי הרמב"ן בבראשית, שם.
- ו. דומה לזה: "וימצאם בדתן... וישלכו אתו הברה" (בראשית, ל"ז, יז, כד), על-פי הזוג 'בור ודות', שאמנם אינו ידוע בעברית המקראית אלא בלשון המשנה.
- הרימוז על-ידי מלות מפתח הוא נושא מרכזי בפרשנות המקרא לפי שיטתו של אבי מורי פרופ' יהודה אליצור (בעיקר בתורה שבעל-פה), ולאחרונה כתב על נושא זה מ' גרסיאל².
- ומכאן לנידון שלפנינו. אם נניח שינכוני הוא שם מקום או שם עצם כללי שמשמעו מקום החנייה, סוג של מחנה היוצא למלחמה וכדומה, לא יהיה לנו בפרקים אלו שבשמואל אלא שימוש יחידאי אחד המוזכר כאן פעמיים - 'נכוני', בעוד המלה 'אל' - משמשת במשמעותה הרגילה בכל מקום. 'נכוני' הוצרך כאן ורק כאן אם מפני שזהו מושג שלא נמצאה עילה להזכירו במקום אחר, אם מפני שהוא שם פרטי של המקום. 'הכיניו היא צורת ציווי מלאכותית במקצת, אבל מובנת מתוך הקשרה, והיא הוכנסה לכאן במכוון - בגלל 'נכוני'.

2 מ' גרסיאל, מדרשי שמות במקרא, רמת-גן, תשמ"ח. ריכוז עשיר של נתונים על שימוש מקביל בשמות נרדפים הביא י" זקוביץ, 'מעמדם של המלה הנרדפת והשם הנרדף ביצירת מדרשי שמות', שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום, ב (תשל"ז), עמ' 100-115. ועל המקרה של דותן-בור תוך הסתייעות ב-שלח-כזיב, ראה הערתי יועד הערה על דות-דותן, לשוננו, נ (תשמ"ו), עמ' 75-76.